

природокористувальних суперечностей, а значить, і неминучість регіональних геоекологічних конфліктів, лише поглиблюватимуться і зростатимуть. У складній сучасній ландшафтно-екологічній ситуації, що склалася, географам необхідно зосередити свою увагу:

1) на моніторинговому прогнозуванні, попередженні регіональних геоекологічних конфліктів;

2) на способах і прийомах мінімізації наслідків цих конфліктів для людини і ландшафтів через організацію системи геоекологічних оптимізаційних попереджувальних оптимізаційних заходів;

3) на вивченні й оцінці регіональної екологічної місткості місцевих ландшафтів (особливо у зв'язку з локальними особливостями розселення населення, типами поселень і природокористувальницькою діяльністю) та наступному створенні кадастру екологічного та ресурсного потенціалу ландшафтів регіону й аналітичних карт їх антропогенних трансформаційних геоекологічних станів;

4) на розробленні геоекологічних стандартів і нормативів сучасного природокористування в регіоні та оцінку прогнозованих і очікуваних ландшафтно-екологічних ситуацій (локального та регіонального рівнів).

Література:

1. Кисельов Ю., Сонько С., Шлапак В., Кисельова О., Корнус А.. Значення екотонів у ландшафтній структурі поверхні суходолу. Слобожанський науковий вісник. Серія Природничі науки. 2023. 2: 12-20. DOI: <https://doi.org/10.32782/naturalspu/2023.2.2>

2. Нешатаєв Б. М. Проблеми регіональної фізичної географії, геоекології та геоісторичного аналізу: моногр. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. 244 с.

РЕКРЕАЦІЙНІ АСПЕКТИ КОМПЛЕКСНИХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ГЕОЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РІЧКИ ДЖУРИН

Царик П.Л.¹, Оливко О.А.²

pitertsaryk@gmail.com

¹Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

²Західноукраїнський національний університет

Recreational aspects of complex interdisciplinary geoeological studies of the Dzhurin River during field studies of small rivers are considered. The main types of recreational activities, especially within the Dzhurinsky Canyon, have been determined. The changes that took place in the Dzhurin Valley from 2008 to 2015 and 2017 were studied. Three shades of valleys have been identified, which are significantly different from each other.

Key words: recreation, geoeological research, Dzhurin, small river.

Малі річки – один із важливих компонентів природного середовища, вони мають велике значення у житті та господарській діяльності людей. Їхні водні ресурси є складовою частиною загальних водних ресурсів і часто бувають основним, а інколи і єдиним джерелом місцевого водозабезпечення, що визначає розвиток і розміщення місцевих водокористувачів. Малі водотоки і річки формують водні ресурси, гідрохімічний склад та якість води середніх і великих річок, є складовими природних ландшафтів, сприяють господарській діяльності населення. Внаслідок постійно зростаючого промислового і побутового забруднення, розорювання та гідротехнічної меліорації водозборів і заплав, знищення лісів у долинах рік велика кількість водотоків і малих річок сьогодні знаходиться на різних стадіях деградації. Якість води в них постійно

погіршується, більшості з них загрожує повне зникнення. Для охорони малих річок необхідно запроваджувати системи замкнутого водопостачання, відновлення водоохоронних зон, запровадження ощадливого природокористування в межах річкового басейну, створення басейнових комітетів для моніторингу екологічного стану. Тому дослідження екологічного стану малих річок для організації туристсько-рекреаційної діяльності є досить актуальним.

Річка Джурин належить до категорії малих річок. Її довжина 51 кілометр. Площа водозбірного басейну 301 км² і вона є лівою притокою Дністра. Значний похил річки 4,0 м/км вказує на істотні перепади висот у її долині і свідчить про високий гідроенергетичний потенціал. У верхів'ї річки її долина виположена, у середній течії – коритоподібна з високим лівим берегом, у пониззі — каньйоноподібна, завширшки від 1,5 км до 0,15—0,3 км, глибина коливається від кількох десятків метрів до 100—120 м у пониззі. Заплава двобічна, завширшки 80—100 м, в межах населених пунктів верхньої і середньої течії подекуди її нема. Річище завширшки від 0,3 до 7 м, завглибшки до 1,2 м. Живлення мішане. Пересічна витрата води — 50,7 м³/с, 51 км. максимальна — 174 м³/с. Річка замерзає у грудні, скресає наприкінці лютого — на початку березня.

Перше натурне дослідження долини р. Джурин було організовано навесні 2008 року викладачами кафедри географії України і туризму Цариком П.Л., Заставецьким Т.Б. та студентами географічного факультету спеціальності «Туризм». Завданням пішого походу було обстеження долини р. Джурин від місця злиття її верхніх частин (Лужника та власне Джурина) вище за течією від с. Джурин (Чортківський район) до впадіння у р. Дністер, що у селі Устечко Чортківського району. Загальна довжина маршруту становила близько 50 кілометрів. Основною метою походу було виявлення цікавих туристичних об'єктів, оцінка загального туристичного потенціалу, екологічного стану долини річки.

В процесі дослідження було виявлено певні закономірності, завдяки яким долину річки Джурин можна поділити на три чітких відтинки:

- верхній – від витоків до межі між селами Палашівка і Базар Чортківського району. Він характеризується досить широкою пологою долиною річки, населені пункти знаходяться в долині р. Джурин, що викликає незадовільну екологічну ситуацію через розораність заплави (місцями майже до урізу води – між городом і річкою неможливо пройти пішому туристу), складування біля річки відходів сільськогосподарського виробництва (в тому числі і продуктів життєдіяльності тварин), вирощування просапних культур та застосування отрутохімкатів в безпосередній близькості до води. Між населеними пунктами ситуація дещо краща – територія здебільшого залужена, орних земель немає. Викликає занепокоєння лише випадки миття автотранспорту поблизу річки або безпосередньо в річищі.

- середній – від верхньої межі с. Базар до нижньої межі с. Кошилівці. Долина на цьому відтинку набуває каньйоноподібного характеру, населені пункти, які, як і в першому випадку знаходять в долині річки та її приток. Екологічні проблеми приблизно такі самі як і на верхньому відтинку. Крім того було помічено кілька стихійних сміттєзвалищ в долині р. Джурин. З туристичної точки зору цей відтинок є більш привабливим через збільшення амплітуди висот, краєвидності території, наявності кількох цікавих об'єктів – джерел «Червона криниця», «Семенів потік», «Св. Анни» тощо, часткового заліснення схилів (після с. Буряківка Заліщицького району).

- нижній – від межі с. Кошилівці до впадіння у р. Дністер. Цей відтинок характеризується покращеною екологічною ситуацією і значним туристсько-рекреаційним потенціалом. Долина каньйоноподібна, схили заліснені. заплава залужена. Населені пункти винесені за межі річкової долини. В долині знаходять численні джерела, відслонення гірських порід, Червоногородський водоспад, травертинові скелі, гроти тощо. Єдиним населеним пунктом, що знаходить у долині р. Джурин є с. Устечко у самому нижньому відтинку річки. (рис. 1).

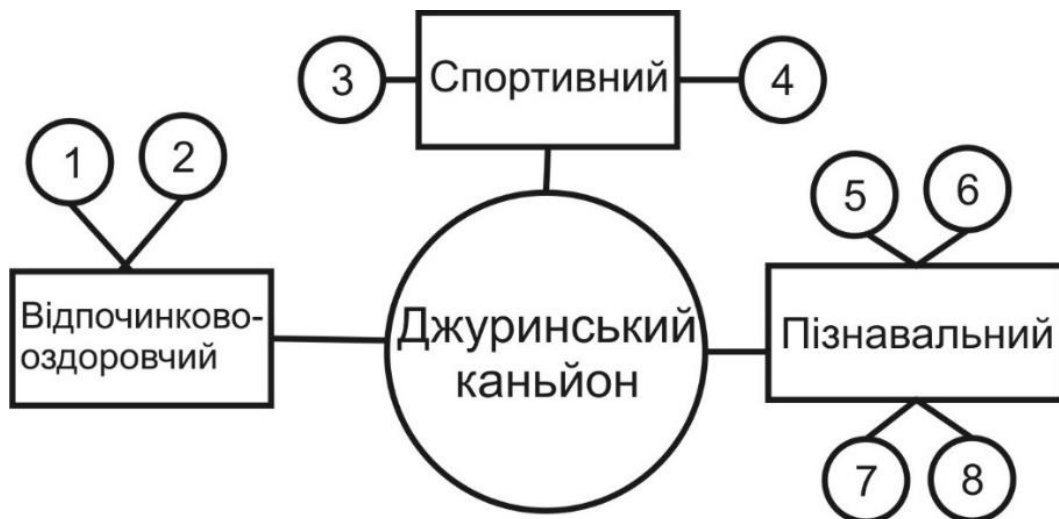

Рис. 1. Рекреаційні об'єкти і види рекреаційних занять «Джуринського каньйону»

- 1. Унікальний мікроклімат та ландшафти каньйоноподібної долини Джурини.
- 2. Стаціонарний заміський оздоровчий табір «Ромашка».
- 3. Печери та гроти («Джуринська», «Поросячка», грот «Відлюдника» тощо).
- 4. Перспективні траси для гірських велосипедів, квадроциклів, мотоциклів тощо.
- 5. Існуючі та перспективні туристичні маршрути для велосипедних та піших туристів.
- 6. Екологічна стежка "До Червоногородського водоспаду".
- 7. Руїни замку та костелу.
- 8. Виходи корінних порід у вигляді відслонень.

Найбільш унікальною з точки зору рекреаційної привабливості є місцевість біля с. Нирків Чортківського району – Джуринський (Червоногородський) каньйон з однойменним замком та водоспадом. Залишки замку початку ХІХ ст. на сьогоднішній день знаходять у жалюгідному стані, зазнають руйнації. Наразі екскурсійне відвідування замку не рекомендоване через високу ймовірність обвалу споруди. Поблизу замку розташовані руїни костелу, каплички на старовинному цвинтарі. Але головною принадою долини (окрім неймовірних краєвидів) є найвищий на рівнинних річках України Червоногородський водоспад, розташований на р. Джурин (висота обох каскадів складає 16 метрів). Долина є місцем масового відвідування рекреантами, кілька років проводився фестиваль «Джурин-фест». Поблизу є кілька печер (Джуринська, Поросячка), функціонує еколого освітня стежка в межах НПП «Дністровський каньйон».

Все це зумовило перспективи розвитку різноманітних видів рекреаційних занять, зокрема: пізнавального, пішохідного, кінного прогулянкового туризму, є перспективи розвитку велосипедних, мотоциклетних, квадроциклетних, гірських трас через значну пересіченість місцевості, спелеотуризму, наукового, оздоровчого, сільського зеленого, агротуризму тощо.

Згідно різних видів оцінки рекреаційних ресурсів Джуринський каньйон посідає одне з провідних місць на території Тернопільської області, має значний рекреаційний потенціал і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності. Головним завданням розвитку рекреаційної діяльності у каньйоні Джурини є збереження природної рослинності, винесення інфраструктури за межі каньйону (в села Нагоряни і Нирків), розбудови мережі екостежок, оглядових майданчиків, прокладання та маркування на місцевості туристичних маршрутів тощо.

У 2015 та 2017 роках було проведено повторні дослідження долини р Джурин (автомобільна подорож) проф. Цариком Л.П., доц Цариком П.Л., аспіранткою кафедри геоєкології Бакало О.Д. Маловодні роки (2015-2017) спричинили катастрофічне падіння рівня і обміління р Джурин. Став у с. Джуринська Слобідка зменшився у площі із майже 50 га до 6-7 га, верхів'я річки відступили від місць витоку на кілька кілометрів, набули

пересихаючого характеру. В населених пунктах, що знаходяться в долині річки в криницях майже повсюдно зникла вода, ширина річки подекуди зменшилась на 4-6 метрів, глибина у більшості досліджуваних місць сягала не більше 50 см при ширині до 2 метрів. Більшість приток, що впадали та живили річку повністю або частково пересохли. У с. Базар майже повністю пересохли джерела «Червоної криниці» (у водні роки з них витікав потік шириною до метра і глибиною 30-40 см), пересохли також джерела і потік поблизу с. Кошилівці (рис. 2) (у водні роки ширина до метра глибина 50-80см). надзвичайно обмілів Червогородський водоспад.

Рис. 2. Потік поблизу с. Кошилівці

А також, дуже великою проблемою є відсутність централізованих сміттєзвалищ, адже по усій території басейну річки розкинулись невеликі ділянки з сміттям (пластикові та скляні пляшки, целофан тощо), аналогічна ситуація і з самою річкою Джурин, в річці знаходиться крім великої кількості обламаних гілок, які перекривають вільний рух води вздовж річища, і значна кількість сміття безпосередньо у річищі.

В цілому можна стверджувати, що стан р. Джурин за останні роки значно погіршився, зменшилась водність, зникли деякі привабливі джерела, збільшується засміченість долини. Проблемою стає надмірна туристична завантаженість Червогородського каньйону, неощадливе ставлення місцевого населення до унікальних рекреаційних ресурсів долини малої річки. На часі настала необхідність запровадження дієвого громадського моніторингу річкової долини – створення річкових комітетів з представників інтелігенції, влади, громадських активістів.

Література:

1. Бакало О.Д., Царик Л.П., Царик П.Л. Трансформація еколого-географічних процесів басейну р. Джурин. Монографія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2018. 168 с.
2. Царик Л.П., Чернюк Г.В. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 188 с.
3. Царик П.Л., Царик Л.П. Потенціал та ризики рекреаційного використання Джуринського каньйону. Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем каньйонного Придністров'я: матеріали Другої міжнародної наук.-практичної конференції. Чернівці: ДрукАрт, 2017. С. 157-158.